

Století dítěte Jiřího Davida

(doc. PhDr. Jiří Havlíček © recenze publikace, říjen 2008)

Obsáhlá velkoformátová publikace prof. PaedDr. Jiřího Davida, CSc. „Století dítěte a výzva obrazů“ s podtitulem eseje vychází v roce 2008 editorskou péčí doc. PaedDr. Hany Babyrádové, Ph.D. z brněnské katedry výtvarné výchovy jako sv. 113 Spisů Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (2. rozšířené vydání, 351 str., ISBN 978-80-210-4593-4).

Text je členěn do dvou částí: První nazvaná – Výtvarná výchova jako smyslový a duchovní fenomén – je vlastně návazností odborně kritických autorových studií o vývoji jednotlivých teorií metodologie vizuální a výtvarné výchovy – od klasiků Ruskina a Morrise přes Lichtwarka, Lippse a Worringera ke strukturálnímu pojetí Cizeka, Monroa, Ittena a Kleea.

Mezi zahraničními autoritami si David cení zejména opomíjeného a systematicky nesnadno uchopitelného

díla Gustava Britsche, jenž pojal výtvarnou edukaci z aspektu jednotného duchovního fenoménu, který má procesuální charakter „...mentálního sebeutváření a sjednocování, cílený k vizuálnímu chápání sjednocené struktury“ (viz str. 50-55).

Z našich teoretiků, zasahujících do sféry výtvarné výchovy a vizuální tvorby se David zabývá Patočkou, Hostinským, Štechem, Čádou, Chlupem, Kupkou, Švarcem, Příhodou, Edgarem, Klímou a Matějčkem. Čtenáře zaujme pozoruhodná Davidova erudice a kritická schopnost syntetizace i vyjadřování mezioborových vztahů v návaznosti mezi teorií i experimentální praxí v oblasti edukace a paralelní situací ve sféře estetických, uměnovědných, psychologických i filosofických a antropologických teorií.

Ve druhé části publikace „Století dítěte a výzva obrazů“, příznačně nazvané „Kultura obrazů a svědomí výchovy“, pak editorka doc. PaedDr. Hana Babyrádová, Ph.D. prezentuje Davidovy eseje, jež byly průběžně publikovány časopisecky, knižně či předneseny jako referáty na národních i mezinárodních konferencích a sympoziích INSEA anebo jsou jen zdánlivě soliterně zaměřeny k tématu tohoto obsáhlého teoretického Davidova díla.

Pokusím se zhodnotit ty, jež mne osobně zaujaly již z výše naznačených důvodů.

Je nesporné, že eseje prof. PaedDr. Jiřího Davida, CSc. jsou dokladem a monumentálním svědectvím o životním růstu a zrání ojedinělé osobnosti v dějinách české výtvarné pedagogiky. Citlivý intelektuál a erudovaný vědec tu, vlastně v textu o rozsahu tří a půl stovky stránek, předkládá jak odborné komunitě, učitelům i studentům, tak i laické veřejnosti – hluboce přesvědčivé osobní vyznání a poselství, přesahující limity jednotlivých vědních specializací od ekofilosofie, dějin filosofie, sociologie a politiky až k historii obecné, dějinám umění, tvarové a hlubinné psychologii, estetice, religionistice, etologii a etice. Noetický přínos filosofického konstruktu Davida je fascinující ve své upřímnosti zповědi myslitele, jehož lze bez rozpaků zařadit do blízkostí takových osobností českého kulturního života jako jsou filosofové Jan Patočka, Zdeněk Neubauer anebo Karel Kosík.

V esejích druhé části autor provádí bilanci půl století kontroverzního vývoje zejména české výtvarné pedagogiky, rozkolísané mezi přirozeným vývojem v západním demokratickém světě a svazujícím tlakem dogmatické totalitní ideologie v tzv. východním bloku.

Příkladně je tu líčen osudový vývoj autorova učitele prominentního pedagoga Jaromíra Uždila, jeho zásluhy o publikaci pedagogického díla *Výchova uměním* Herberta Reada (mimořádně zásadového anarchisty, jenž po přijetí rytířského titulu od britské královny se ocitl v izolaci nejen od svých názorových spřízněnců a přátel, ale byl nepřijatelný i pro převážně levicově a marxisticky orientované modernistické a postmodernistické intelektuály západního světa). Smutné jsou i Uždilovy prohry dané diktátem totalitní marxistické a dogmatické ideologie, zejména po sovětské okupaci vlasti. David, jenž dvacet drsných let prožil po návratu ze studijního pobytu v USA roku 1969 v českém disentu, izolován v maringotce Stavební geologie na více nežli devadesáti lokalitách českého pohraničí, má o tom co vyprávět (vzpomínám stále na jeho živé vyprávění, které jsem zcela namátkou pozorně vyslechl v českém rozhlase asi před dvěma léty).

Tato izolace jej však paradoxně posílila a duchovně utvrdila i jeho filosofické postoje, zatímco smutná většina současníků hledala a nalézala formy bizarního mezijazyka, jímž by překlenuli svíravou obruč stupidního byrokratického materialismu. Čeština, jež má nepopíratelný poetický potenciál, ale i sklon k vytváření květnatých frází, se tak stala nerozlousknutelným oříškem pro každého překladatele do západních cizích jazyků. Vznikla pokleslá forma „ptydepe“ v těch dobách totality a její dědičná zmutovaná podivnost metastazuje i do soudobého mediálního jazyka.

Klikatá cesta od Lowenfeldovy teorie kreativity přes podněty Piagetovy vývojové psychologie a epistemologie, Readovy koncepce výchovy uměním vedla k proslulému Světovému kongresu INSEA v Praze roku 1966. Tyto teorie tu byly prezentovány pod pokřiveným úhlem marxistické kritiky (str. 87). David několikrát připomíná i inspiraci myšlenkami biologa Adolfa Portmanna, jenž poprvé vystoupil na kongresu INSEA v roce 1957 v Bernu (str. 89 a dále) a který předznamenává nový směr v souvislostech nového paradigmatu ekologického myšlení – evoluční ontologii teorie Gaia. Název „Století dítěte“ je Davidovým přiznáním k

inspiraci stejnojmenným dílem švédské myslitelky a reformátorky Ellen Key, ke „kultovní knize“ pedagogické avantgardy na přelomu 19. a 20. století (str. 94). Davidova pozornost k feministickému hnutí ve století dvacátém se soustřeďuje i na dílo Julie Kristeva, jejímž vzorem byl francouzský postfreudista Jacques Lacan (str. 95 a dále).

Pozoruhodná je Davidova pasáž o akcích INSEA v letech 1991-92 a o setkání s americkým profesorem Eliotem Eisnerem, informujícím jej o krizové situaci výtvarné výchovy v USA v devadesátých letech vlivem racionálního modelu mediální výchovy k digitálnímu myšlení (str. 103 a násl.). A David geniálně předjímá opožděný český pokus o „amerikanizaci“ výtvarné výchovy v současnosti, následující po tragédii „sovětizace“ z padesátých let a z období tzv. normalizace. Redukce na „vizuální gramotnost“ v kontrastu ke „smyslové a duchovní výchově“ je tu hrozivým pendantem.

Následující kritické a analytické odborné Davidovy úvahy z období po roce 2000 o stavu školství, postmodernistického umění i myšlenkového klimatu doby jsou brilantní analýzou soudobé krizové situace nejen v oblasti euroamerické, ale i české výtvarné kultury (Výzva obrazů estetické výchově str. 105 a dále). Srozumitelnost následujícího řazení esejů je jen zdánlivě snížena zařazením studií staršího data vzniku např. z šedesátých let. Ty však v celkovém kontextu právě podávají výpověď o celkové badatelské koherenci autora myšlení v rozmezí několika tvůrčích desetiletí. Tuto soudržnost, vzájemnou kompatibilitu, považují za nesporný důkaz myslitelské názorové kompetence.

Pozornost vzbudí například esej „Avantgarda ruského konstruktivismu a uměleckého školství“ (str. 119-126 z let 1982-83). Poděkováním učitelí je analytická studie „Poslání teoretika výtvarné výchovy. Jaromír Uždil“ (str. 131-148 z roku 1984).

Na půdu filozofické a estetické fenomenologie David vstoupil již v šedesátých letech (recenze z roku 1966 „Konvergence metodologických kritérií německé didaktiky 60. let“, str. 149 a násl.). Ucelenou a meditativní kapitolou je i „Komentář k pedagogickému skicáři Paula Klee“ (z roku 1971, str. 163-180).

Mozaika dalších textů dokládá šíři autorova vhledu zejména do vývojové problematiky vysokoškolského

výtvarného školství jak u nás, tak i na Slovensku (ŠUR v Bratislavě). Následuje řada monografických studií, z nichž mne zaujala zejména ta o díle Zdeňka Sýkory (str. 210-234) navazující na předchozí o „Salcmanově škole dialektické malby“.

Informovaností a vzhledem estetika se vyznačuje Davidova přednáška o teorii informace a elektronických médií Marshalla McLuhana (sympóziium INSEA 1995, str. 234 a násl.). Příznačné je, že autor přednášky neklade důraz na „...techniku zapojení elektrických médií do vyučování, ale...“ na prioritu „...uvádění dětí do světa duchovních hodnot prostřednictvím již existujících antropologických hodnot dětství a lidství všemi přiměřenými výchovnými prostředky současnosti.“ Na rozdíl od optimistického postoje McLuhana k elektronickým médiím je David kritickým soudem podle mého názoru blíže pojetí Neila Postmana. Dominance vizuálních médií má negativní dopad na lidskou schopnost mentálně oživovat čtený text v několika paralelních symbolonických hladinách (tradice sakrálních textů) a fatálně redukuje komunikační potenciál na chudobu bezduchých verbálních her, vyprázdněných vizuálních konceptů, umožňujících davovou manipulaci a tak směřuje pro většinovou populaci k trendu „ubavit se k smrti“, jak zní příznačně titul jedné do češtiny přeložené Postmanovy studie o médiích.

Zcela organicky proto je následující „Úvaha o ekofilosofii výtvarné výchovy“ nastíněním nové metodologie oboru výtvarné výchovy a to zcela zásadním ve svých humanistických východiscích z celostně, transgresivně a interdisciplinárně orientované vědy (Fritjof Capra, Zdeněk Neubauer). A tu pro mne osobně je fascinující propojení mezi pojetím estetické výchovy jako jednotícího mentálního procesu legendárního Gustava Britsche s „moderním dynamickým pojetím tvarové psychologie Rudolfa Arnheima (viz jeho kniha *The Power of the Centre*)“ (cit. str. 244). Neogestaltismus, chápající akt vidění jako interpretační aktivitu, vzhledem k impozantnímu množství relevantních experimentálních výsledků, představuje jedno z mála učení zcela konsolidovaných v oblasti humanitních oborů. V určité relaci k fenomenologickému intersubjektivismu, překlenujícímu dichotomii subjektivního a objektivního, jeví se pozoruhodným například formulováním pojmu interpersonálního pole (Fritz Heider), v němž mentální energetika symbolonického charakteru

významně přispívá k sociálnímu konstrukt reality. I to je jedna z cest, jak překonávat již zcela neproduktivní binární dualismus tzv. duchovního a materiálního, neviditelného a viditelného. To je ostatně v souladu s klasickou interpretací kvantové teorie Nielse Bohra a s heisenbergovským vymezením propojení mezi filozofií a fyzikou. Právě profesor David je jedním z našich významných představitelů koncepce nového jazyka vědy, blízkého symbolické oblasti umění, kdy metaforické myšlení propojuje sémantická pole jen zdánlivě vzdálených vědních specializací. Takto spolu mohou komunikovat i protichůdné proudy jak ve vědě, tak i v umění:...“přestává též platit pravidlo jedné validní hypotézy a připouští se možnost existence i více hypotéz, jež mohou zároveň dospět k témuž cíli. A synkretismus jako vzájemné prolínání nemusí být eklektický, naopak často přispívá k plastičtějšímu vidění problému“ (str. 258).

Při pozorné četbě posledních desítek stránek Davidovy knihy jsem se neubráníl učinit několik radikálních závěrů, které jsem snad empaticky objevil někde pod prahem Davidova poselství a přísahám, že si jej nikdy nespletu s jeho jmenovcem, toho času známým českým umělcem, jehož samolibá slova o zanikajícím myšlení menšin, tak nebezpečná v mentální úrovni učitele, autor cituje a s nimiž i polemizuje.

Iničiační charakter soudobé vysoké vědy je mimo pochybnost a na nižších stupních vědeckého bádání nezbyvá nežli se ponořit do bludných kruhů samospasitelných statistických metod, jež vypovídají spíše zejména v humanitních vědách o násilně „racionální“ manipulaci s experimentálním médiem nežli o skutečně relevantních výsledcích. Primitivní fascinace digitálními technologiemi a jejich bezbřehou aplikací, byť i v interaktivních elektronických médiích, vůbec nemusí směřovat k žádoucím výsledkům ve směru humanizace nejen v procesu estetické, výtvarné či vizuální výchovy, nýbrž obecněji - k plané efemérní byrokratické hře na schovávanou ve stylu např. najdi na internetu anebo v galerii či kdekoliv jinde v tomto světě co tam nikdy nebylo, není a nikdy nebude.

Taxativní zbyrokratizovaná věda a výzkum, umění smrtelně sevřené anti-uměním promění lidskou kreativitu - v evoluční propasti, zrychlujících se dějin a virtuálního prostoru informací na mega a minimonitorech, - v

otrocké přisluhovačství impériu všudypřítomného technologického lunaparku a lupanaru univerzální konzumeristické církve pozdně hédonistického kapitalismu. Ti z umělců, kteří dychtí po mediální publicitě a upisují svou nesmrtelnou duši klamně vteřině věčnosti - propadli svůdnému kouzlu spánku intelektu i přirozených smyslů.

Nadsazené? Pevně doufám, že ano, vždyt' i tento text píše ve stavu polobdění na počítači a umění – to se léčí samo právě svým popřením ...

David je ovšem vzdělaný intelektuál a nikde se takto hrubě nevyjadřuje. Naopak jeho eseje jsou kultivované. I se svým zmíněným jmenovcem polemizuje kulturně, přestože reaguje na jeho spontánní a vulgární text (str.a dále 279).

Profesor PaedDr. Jiří David, CSc. se totiž má na rozdíl od svého jmenovce o co opřít. Jeho kritika vulgárnosti a povrchnosti ve vyjadřování se vsutku opírá o zcela „rozdílné pojetí prostoru a řádu“ (viz str. 278). O tom svědčí jeho spirituální pojetí umění a docenění díla umělců typu Václava Boštika anebo Ladislava Nováka (studie na str. 248-257). Osobně je pro mne fascinující autorova pasáž o sporu a „setkání tvarové a hlubinné psychologie ve výtvarné výchově“ (str. 257 a násl.), o sblížení rozdílných pojetí Arnolda Ehrenzweiga a Rudolfa Arnheima. David je nejen schopen filozofické, estetické, psychologické a uměnovědné či pedagogické kontempace, ale i relevantní kontempace teologické, antropologické a religionistické, což budí mou hlubokou úctu (např. zkoumání fenoménů Vánoc a Velikonoc, str. 282 až 303, staré čínské didaktiky a taoismu, str. 275-279).

K hybridnímu charakteru postmoderního umění zaujímá kritický postoj blízký Donaldu Kuspitovi, Craigu Owensovi, Carteru Ratcliffovi, Halu Fosterovi či jiným vlivným kritikům umění. Neodmítá postmodernu, ale provádí její analýzu, která odhaluje skrytou podstatu povrchnosti soudobé umělecké tvorby světové i naší. Paralela k situaci manýrismu by byla levnou metaforou. Pronikavější je podnět Jean-Francois Lyotarda či Jeana Baudrillarda (fenomén elektronického svádění, viz str. 330).

Klíčové poselství Davidovo obsahují eseje a referáty z kongresů INSEA v České republice i v zahraničí v závěru jeho publikace, zejména od str. 315 průběžně (Výchova duše v rozporných podmínkách postmodernismu a evropské integrace; Ontologie výtvarné výchovy, ekologie a emocionalita; Výtvarná výchova jako výchova k produševnělému smyslovému vnímání). K Rámcovému vzdělávacímu programu z hlediska vnitřní informace se pak kriticky vyslovuje v diskusi polemice na symposiu INSEA v Plzni roku 2005 (str.341 a násl.).

Publikace prof. J. Davida je určena jako studijní a názorová opora všem výtvarným pedagogům a studentům vysokých škol zaměřených na výtvarnou edukaci.

Současně však svým otevřeným charakterem zaujme i širší učitelskou a laickou veřejnost, zajímající se o spleť cesty a osudy kulturace lidské psyché v souvislosti s estetickou, výtvarnou a vizuální sférou, jež je jednou z primárních dominací kolektivního konstruktů sociální reality naší civilizace, ocitnuvší se na křižovatce dějin - mezi budoucím bytím a nebytím.